

УМОВИ СВІТОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ КРАЇН У СФЕРІ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА Й ОБМІНУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ І ПРОДОВОЛЬЧИМИ ТОВАРАМИ

Людську безпеку ми визначаємо як можливість використати право вибору в умовах свободи і безпеки, а також як повну впевненість у тому, що ці можливості збережуться й у наступному. Відповідно людська безпека розглядається як сукупність взаємопов'язаних елементів: економічної безпеки – забезпеченість доходом, достатнім для задоволення насущних потреб; продовольчої безпеки – доступність основних продуктів харчування; екологічної безпеки – свобода і захист від загроз екологічного забруднення

Ведення. У процесі розробки і реалізації політики забезпечення продовольчої безпеки важливо враховувати те, що продовольство є особливою категорією товару. Для країн-імпортерів воно є стратегічним товаром, придбання і стійке постачання якого гарантують стабільність у суспільстві; для країн-експортерів – інструмент політичного й економічного тиску, оскільки вони можуть використовувати ембарго на поставки як важіль впливу на інші країни.

Аграрна політика країн ЄС також направлена на розширення експорту продовольства, а експортне субсидування в цих країнах широко розвинене. У державній підтримці тут найбільшу питому вагу займає підтримка, що впливає на виробництво сільськогосподарської продукції, у тому числі підтримка ринкових цін.

Постановка завдання. Все це спрямовано на стабільне продовольче самозабезпечення і створення високого рівня продовольчої безпеки країни. У той же час, враховуючи те, що загострення глобальної проблеми продовольчої безпеки пов'язано з країнами, які розвиваються, необхідно вивчити і їх політику в досліджуваній сфері.

Результати У країнах ЄС є резерви для скорочення заходів "бурштинового" і частково "блакитного кошків". Відповідно до цих критеріїв Т.В. Калашникова розподілила види державної підтримки за категоріями "кошки", впроваджених Світовою організацією торгівлі (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка структури державної підтримки сільського господарства України відповідно до класифікації СОТ *

Рік	Загальна сума підтримки, млн грн	Можливе віднесення до категорій					
		"жовтий кошик"		"зелений кошик"		На інвестиції	
		млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
1991	5990	1490	24,9	2230	37,2	2270	37,9
2000	2479	2028	81,9	360	14,5	91	3,6
2001	3301	2200	66,6	1068	32,4	33	1,0
2002	4817	3648	75,7	1081	22,5	88	1,8
2003	6374	4143	65,0	2121	33,3	110	1,7
2004	6749	5229	77,5	1397	20,7	123	1,8
2005	9984	7677	76,9	2173	21,8	134	1,3
2006	12409	9585	77,3	2620	21,1	204	1,6
2007	13598	10658	78,4	2620	19,3	320	2,3
2008	5749	4718	82,1	1031	17,9	-	-

* Джерело [1 С. 29].

Однак у багатьох країнах ЄС існують субсидії, що безпосередньо не відображаються в бюджеті. Серед них різні пільги, наприклад, податкові, що дозволяють виробникам сплачувати знижену суму податків.

Для підтримки аграрного сектора економіки Польщі в середині 1990 р. було створено Агенство сільськогосподарського ринку (ARR) із завданням проведення інтервенційних закупівель і реалізації сільськогосподарської продукції, нагромадження резервів і налагодження експортно-імпоротної діяльності. Іншим важливим досягненням польської системи аграрних реформ є створення в 1994 році Агенства реструктуризації і модернізації сільського господарства (ARiMR). Його основним завданням було сприяти інвестуванню в сільськогосподарське виробництво і переробку промисловість, створення нових робочих місць на селі [2, С. 134.].

У Німеччині як одній з країн ЄС, аграрна політика офіційно оголошена найважливішою складовою частиною народногосподарської політики, а її цілі розглядаються як пріоритетні. Беручи до уваги більш низьку прибутковість сільського господарства порівняно з іншими галузями, що пов'язано з особливостями землеробства, ще в 1955 р. був прийнятий закон "Про сільське господарство Німеччини", який "зрівнює нерівнозначне становище сільського господарства порівняно з промисловістю, обумовлене природними та господарськими причинами". У ньому зазначено, що держава зобов'язана розглядати проблему постачання

населення продовольством як стратегічну, формувати при необхідності продовольчі фонди, використовувати весь комплекс заходів економічного стимулювання й підтримки і не ставити продовольчу проблему в залежність від третіх держав.

У 1979 р. був прийнятий інший закон "Ордонанс Федеративної Республіки Німеччини про продовольче постачання", в якому ще в більш жорсткій формі записані обов'язки держави з продовольчого постачання. В окремих Землях Німеччини прийняті свої закони про сільське господарство і продовольче постачання.

Я.О. Тивончук зазначає, що Франція є однією з провідних країн, найбільшим виробником і експортером сільськогосподарської продукції в Західній Європі, яка поступається лише США [2, С. 129].

У Франції ще в 1960 р. був прийнятий Закон "Про підтримку сільського господарства", що передбачає створення максимально сприятливих умов для національних сільгоспвиробників, вилучення з ринку недоброякісної вітчизняної й імпоротної продукції, недопущення масового ввезення в країну продовольства за демпінговими цінами. У ньому спеціально вказується, що продовольча політика є складовою частиною державної політики щодо забезпечення політичної і економічної безпеки країни.

Держава проводить активне цінове регулювання і ліцензування імпорту. У 1964 р. прийнято Закон "Про структуру сільського господарства", який спрямований на розвиток сільського господарства і стимулювання експорту сільгосппродуктів.

Основні напрямки державного регулювання у продовольчій сфері - регулювання цін, обмеження імпорту продовольства і сировини для його виробництва, створення стратегічних запасів, субсидування експорту, ліцензування імпорту, виплата дотацій і компенсацій на матеріально-технічне забезпечення фермерських господарств, кредитування сільського господарства і харчової промисловості, надання податкових знижок, стимулювання об'єднання фермерських господарств у більшій структурі (Закон "Про орієнтації сільського господарства", 1962 р.).

У Швеції згідно з прийнятим ще в 1940 р. "Законом про регулювання виробництва і збут продуктів сільського господарства", Комісіями з харчових продуктів, регламентується якість продуктів харчування, дотримання цього закону виробниками і продавцями, розробляються рекомендації з виробництва та ввезення продовольства і сировини, розмірів посівних площ пшениці, вівса, цукрових буряків та ін.

Закон 1947 р. "Про раціоналізації сільського господарства" з подальшими доповненнями спрямований на підтримку конкурентоспроможності своїх агровиробників і обмеження імпорту продовольчої сировини шляхом квот і мита.

При стимулюванні сільськогосподарського виробництва держава виходить з того положення, щоб доходи фермерів були не нижчі від розміру заробітної плати кваліфікованих робітників у середньому у промисловості. Держава проводить також активну цінову політику, підтримуючи ціни на внутрішньому ринку, виділяє субсидії на покриття збитків при різкому збільшенні інфляції, фінансує науково-дослідні роботи.

Середній розмір ввізного мита на сільгосппродукти, вироблені в країні, досягає 35 % вартості ввезених продуктів. Відповідно до законодавства субсидується виробництво молока, вершкового масла, виділяються позики на придбання сільгосптехніки, добрий, на 30-40 % субсидується тарифи на електроенергію, транспорт, паливно-мастильні матеріали, субсидується експорт сільгосппродукції.

Так, наприклад, найбільша арабська держава – Саудівська Аравія, здійснюючи соціально-економічну модернізацію з урахуванням положень ісламу, домоглася відчутних успіхів у нарощуванні самозабезпечення продовольством і створенні умов наближення до рівня продовольчої безпеки (незважаючи на несприятливі ґрунтово-кліматичні чинники).

Розвиваючи економіку на основі п'ятирічних планів, Королівство постійно включало в п'ятирічні плани масштабну діяльність з підйому сільськогосподарського виробництва і просування до досягнення продовольчої безпеки. Це простежується за другим (1975-1980), третім (1980-1985), четвертим (1985-1990), п'ятим (1990-1995), шостим (1995-2000) п'ятирічними планами.

Зокрема, особливий наголос на прискорений розвиток сільськогосподарської галузі та зміцнення "продовольчої безпеки" було зроблено в третій п'ятирічний план розвитку (1980-1985 рр.). За 10 років з 1978 по 1988 рр. обсяг культивованих сільськогосподарських земель у Саудівській Аравії зріс до 2,5 млн. гектарів без збільшення числа зайнятих.

Незважаючи на субсидування зерновиробництва, яке піддавалася критиці деякими іноземними економістами, Саудівська Аравія повністю забезпечила свою продовольчу безпеку пшеницею, що підходить для виробництва хлібних виробів вищої якості.

У 1987 р. за абсолютним обсягом експорту пшениці країна вийшла на місце другого найбільшого світового експортера. У 1992 р. був досягнутий новий рекордний

рівень за абсолютним обсягом виробництва пшениці – 4,07 млн. тонн. Незважаючи на певне подальше зниження обсягу виробництва (3,7 млн. тонн у 1993 р.), Саудівська Аравія залишається в десятці провідних світових експортерів пшениці.

До 1996 р. Саудівською Аравією був досягнутий рівень повного самозабезпечення з виробництва яєць і м'яса птиці, а за фініками – це традиційно провідний світовий виробник (545 тис. тонн, у 1990-1991 рр.).

Значних зусиль з нарощування національної бази продовольчої безпеки докладає, наприклад, і таке мала арабська держава як Кувейт. Ця робота включена в поточні плани розвитку і в Довгостроковий план розвитку сільського господарства Кувейту на 1995-2015 рр., в якому передбачені такі завдання, як: розвиток власної кормової бази тваринництва за рахунок біотехнологій і водних ресурсів, а також збереження навколишнього середовища.

Представники уряду Кувейту, відповідальні за розвиток сільського господарства, заявили, що першочергова мета полягає в отриманні у себе того переліку продукції сільськогосподарської галузі, яка дасть можливість забезпечити продовольчу безпеку Кувейту. Так, у результаті здійснення Довгострокового плану (1995-2015) прогнозується досягнення рівня самозабезпечення продовольством на 60-75 %.

Показовий приклад Китайської Народної Республіки – самої населеної держави світу, що продемонструвала унікальні можливості цілеспрямованої державної політики у вирішенні продовольчої проблеми. На початку 1970-х рр. рівень харчування населення тут був нижчий від середньосвітового – всього 2030 ккал на людину в день, що свідчило про напівголодне існування величезної нації.

Всього за три десятиліття в країні повністю перебудовано аграрний сектор економіки, майже в три рази збільшився валовий збір зерну, багато разів зросло виробництво м'яса та інших продуктів. До початку ХХІ століття КНР зуміла майже на 1/3 підвищити рівень харчування свого населення.

Відзначимо при цьому, що рішення продовольчої проблеми багатонаселеної країни здійснювалося, крім підтримки постійного зростання виробництва сільськогосподарської продукції, також за допомогою застосування методів регулювання зростання народонаселення.

Таким чином, проведений аналіз можливостей впливу на регулювання національної продовольчої безпеки свідчить про різноманіття використовуваних інструментів для захисту й стимулювання власних сільгоспвиробників і споживачів продовольчої продукції.

Зовнішньоекономічна політика держав у сільськогосподарських галузях більшою мірою, ніж в інших, пов'язана з політикою регулювання внутрішнього ринку, а її зміст обумовлений не лише завданнями оптимізації зовнішньої торгівлі, але і необхідністю підтримки доходів в агропродовольчому секторі, розвитку сільських територій і забезпечення охорони природи, а також захист інтересів споживачів продовольства.

Ще однією особливістю продовольства є те, що як товар воно має додану вартість, яка не завжди відбивається ринковими механізмами. Інакше кажучи, для забезпечення продовольчої безпеки уряд готовий у певних випадках платити суми, що неадекватні реальній вартості за купованого продовольства.

Таким чином, кошти, які спрямовуються на стратегічний імпорту продовольства, можна розглядати як ціну уразливості країни. Можливі збитки від раптової втрати доступу до одного або декількох видів товарів залежать як від імовірності настання такого випадку, так і від його інтенсивності та тривалості. Це означає, що ціна уразливості буде меншою, якщо така ймовірність відносно

низька. Так, закупівлі сільськогосподарських товарів у дружніх країнах більш безпечні, і ціна уразливості в цьому випадку мінімальна.

При забезпеченні продовольчої безпеки за допомогою імпорту уряд має сконцентруватися на виробництві тих товарів, реалізація яких на зовнішніх ринках буде максимально ефективною. Це – найважливіша умова продовольчої безпеки країни, оскільки належний рівень її доходів – ключова детермінанта конкурентоспроможності на світових ринках за доступне постачання продовольства.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Багатогранність проблеми продовольчої безпеки диктує необхідність комбінації таких елементів зовнішньоекономічної політики її підтримки: збереження і розширення внутрішнього виробництва продовольства, забезпечення сталого імпорту; створення належних запасів продовольства. Причому провідним елементом може бути будь-який з перерахованих у залежності від ситуації в кожній конкретній країні.

Рамкові умови світогосподарської взаємодії країн у сфері аграрного виробництва й обміну сільськогосподарськими і продовольчими товарами вимагають конкретизації в рамках зовнішньоекономічної політики підтримки національної продовольчої безпеки, що представляє собою комплекс цілеспрямованих дій органів державної законодавчої, виконавчої й судової влади щодо створення економікою даної країни певних переваг у світовій аграрно-продовольчій системі, яка представлена сукупністю світового агропромислового виробництва різних країн і системою каналів збуту (ринків) виробленої продукції, і одночасно захистом внутрішнього ринку від конкуренції і формування залежності від іноземної продовольчої продукції.

Розробка зовнішньоекономічної політики з підтримки національної продовольчої безпеки передбачає: а) наявність і вдосконалення теоретико-методологічної бази з урахуванням національної специфіки; б) нормативно-правові основи, що забезпечують врегулювання (погодження) інтересів держави, галузі, господарюючих суб'єктів, людини з урахуванням

міжнародних норм і правил поведінки; в) функціонування системи державних інститутів, діяльність яких спрямована на управління та регулювання національної продовольчої безпеки; г) формування світової мережі національних ринкових структур, що сприяє усуненню загрози монополізації національного ринку аграрно-продовольчої продукції і зовнішньої торгівлі нею.

Облік виділених елементів, проаналізований у рамках практичної реалізації різними країнами (США, Канадою, Німеччиною, Швецією, Саудівською Аравією, Кувейтом, Китаєм) набуває практичної значимості і для вдосконалення зовнішньоекономічної політики підтримки національної продовольчої безпеки в нашій країні в умовах підвищення значення впливу світогосподарського чинника.

Список використаної літератури:

1. *Калашнікова Т.В.* Забезпечення продовольчої безпеки країни / Т.В. Калашнікова // Економіка АПК. – 2010. – № 9. – С. 26-30. 2. *Куліна С.Я.* Вплив державної підтримки на розвиток аграрного сектору економіки в Польщі / С.Я. Куліна // Економіка АПК. – 2007. – № 6. – С. 134. 3. *Тивончук Я.О.* Розвиток ринку молока та молокопродуктів у Франції / Я.О. Тивончук // Економіка АПК. – 2009. – № 6. – С. 129.

РЕЗНИКОВА Ольга Сергіївна – кандидат економічних наук, доцент Південного філіалу Національного університету біоресурсів і природокористування України “Кримського агротехнологічного університету”